

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELEER

Seyfullah TÜRKMEN*

Özet: Yazı, yorumlama ile bir anlam ifade etmektedir. Bu yorum her zaman doğru biçimde yapılamamaktadır. Bu yazıda Arap harfli yazının yanlış yorumlanmasıyla oluşan kelimeler üzerinde durulacak ve bunun sebepleri izah edilmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: yazı, yorum, imlâ, Arap harfleri.

**The Words Standardized Through İncorrect Commeting Of The Writing
With Arabic Letters**

Abstract: Script gains a function only when it is correctly read. However, it is not always the case. This study, focusing on the incorrectly read Arabic script, explains how some words have gained different, misinterpreted forms in comparison to their originals.

Keywords: script, misinterpretation, spelling and punctuation, Arabic letters.

Kendisindeki *dil yeteneği* ile dili meydana getirip konuşmayı başaran insan, uzun bir zaman sonra sözünü ölümsüzleştirecek formülü de yazı ile bulmuştur. Böylece bir insanın sözünün etkisi çağlar ötesindeki nesillere ve uzak mekânlardaki insanlara da ulaşır olmuştur. Geçmişin birikimlerini geleceğe taşıyan yazı, bilgi ve teknoloji çağına da zemin hazırlamıştır. Yazının hayatımızdaki yeri sözden sonra gelir; ancak ondan daha büyük bir yer işgal etmeye başlar. Ses ile görüntünün kayıt ve naklinin yapılamadığı devirlerde insanın en büyük yardımcısı yazı olmuştur. Gök kubbe altında söylenen sözler ses hâlinde iken uçup gitmiş, yazıya geçirilince baki bir sedaya dönüşme imkânı kazanmıştır.

Ses kayıt cihazlarının icat edilmediği zamanlarda sözün tek koruyucusunun yazı olduğunu söylesek de sürekli oluşum ve değişim hâlinde olan bir varlık olan dili, yazının tam olarak koruduğunu söylemek mümkün değildir. Yazının dili koruması “mumya türünde” bir saklamadır; dilde içten içe değişim devam etmektedir. Çünkü dilin kendisi tamamlanmış bir ürün (ergon) değil, devam eden bir etkinlik (energia)tir (Akarsu 1998: 21).

Dil biliminin kurucusu kabul edilen F. De Saussure’e göre dilleri genellikle yazı aracılığıyla tanırız. Ana dilimiz için bile her zaman yazılı belge işe karışır. Yazı ve dil iki ayrı göstergeler dizgesidir. Yazının biricik varlık nedeni dili göstermektir. Dil durmaksızın evrim geçirir, oysa yazı olduğu gibi kalma eğilimindedir. Bunun sonucunda da yazılı biçim, göstermesi gereken seslerin karşılığı olmaktan çıkar.

* Yard. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi.

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELER

Belli bir dönemde tutarlı olan yazma biçimi yüz yıl sonra tutarsızlaşır. Böylece yazı, dili gizler, üzerini örter. Yazı aldaticıdır. Yazının tanıklığı ancak yorumlamak suretiyle bir değer taşıyabilir (Saussure 1985; 27-35).

Anlaşılabileceği üzere dilin gerçekte yazıyla hiçbir ilgisi yoktur. Yazı, dili kaydetmeye yarayan bir şifreleme sistemidir. Türkler başlangıçtan bugüne kadar Köktürk, Uygur, Arap, Kiril, Latin gibi yazı tipleri kullansalar da dilleri daima Türkçe olmuştur. Okuma ise bu şifrelerin doğru değerini bulma işlemidir. Burada Köktürk Kitabelerinin bulunması ve bu yazıların çözümü hatırlanmalıdır.

Türklük biliminde yazının yanlış yorumlanması konusuna dikkat çeken ilk isim Mustafa Uğurlu'dur. “Zur Rolle der Schrift bei der Standardisierung in der Sprache (Dildeki Standartlaşmada Yazının Etkisi Üzerine)” başlıklı yazısıyla bu duruma dikkat çekmiştir. “*Günümüzde kullanılan teyp, film bandı vb. teknik araçların bulunmadığı zamanlarda, bir dil metnini kaydetmek için yazıdan başka bir imkân yoktu. Yazı ise bir dili ancak itibarî olarak yansıtabilmektedir. Hatta ‘harf’lerin ‘ses’leri göstermesi esasına dayanan modern yazı sistemlerinde bile bu, belli imlâ gelenekleri yüzünden hâlâ mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla yazının bir ‘dil metni’ olabilmesi okuyucunun ‘yorumu’yla mümkündür. Bu yorum ise çeşitli sebepler yüzünden her zaman mümkün olamamaktadır*” (Uğurlu 2004; 415) diyen Uğurlu, bu yazısında Timur, yahşi, denk, Türkân, Eretna, köy, nalın, Paris kelimelerinin yazının yanlış yorumlanması yoluyla ortaya çıktığını açıklamaktadır (Uğurlu 2004).

Türklerin kullandığı bütün yazı tiplerinin “yanlış yorumlanması”ndan bahsetmek mümkün olmakla birlikte biz burada Türklerin çok uzun bir zaman diliminde kullandığı Arap harfli yazının yanlış yorumlanmasıyla meydana gelen standart kelimeler üzerinde durmak istiyoruz. Standart kelime terimiyle “yazımı ve telaffuzu” tek biçimine indirilmiş, yaygınlık kazanmış kelimeleri kastediyoruz.

Bu konu için Türkçede “galat” terimi kullanılmaktadır. Yanlış, yanlışlık, bozukluk anlamlarına gelen galat, orijinal biçimiyle yazılıp kullanılmayan kelime veya kelime grupları için kullanılmaktadır. Bu tür kelimeler üzerinde birçok çalışma mevcuttur (bk. Toparlı 1996).

Birçok dilden kelime alan Türkçe, başka dillerden aldığı *tabl*, *akl*, *station* gibi kelimeleri *davul*, *akıl* ve *istasyon* yaparak Türkçeleştirmiştir. Ancak bazı kelimelerin asıllarıyla bugünkü şekilleri arasındaki ilişkiyi ses değişimleriyle açıklamak mümkün değildir. Bu tür kelimeleri açıklamakta kullanacağımız yollardan biri de yazının yanlış okunması, yorumlanmasıdır.

Yazının yanlış okunmasıyla meydana gelen ve asıl biçiminin tanınmasında güçlük çekilen kelimeler dil biliminde *hayalet söz* (ghost word) terimiyle ifade edilmektedir (Karaağaç 2002; 38). Biz burada hayalet kelimelerin izini sürmeye ve bunların oluşum sebeplerini açıklamaya çalışacağız.

Burada şunu da vurgulamak gerekir. Bugün de olduğu gibi dil öğreniminde ve bilgi edinmede yazılı kaynakların en önemli başvuru kaynağı olması bu tür yanlışlarda etkili olmaktadır. İnsanların çoğu kelimenin kaynak dildeki telaffuzunu bilmemekte ve bunları kendi yorumuna göre seslendirmektedir. Günümüzde doğru bir dil öğreniminde *konuşma* (speaking), *yazma* (writing), *dinleme* (listening), *okuma* (reading) olmak üzere dört farklı yol birlikte uygulanmaktadır.

Şimdi Arap harfli yazının yanlış yorumlanmasıyla ilgili hususları gruplandırarak şöyle inceleyebiliriz.

1. Ünlülerin yanlış yorumlanması yoluyla ortaya çıkan kelimeler:

Bilindiği gibi Türkçede kapalı *e* ile birlikte dokuz ünlü bulunmaktadır. Bunlara Arapça ve Farsçadan alınmış kelimelerdeki *â, î, û* ünlülerini de eklemek gerekir. Ancak Arap imlâ geleneğinde bunları göstermek için sadece üç işaret vardır. Kelime sonlarındaki ünlüleri gösteren *güzel h* ile birlikte dört işaretten söz edebiliriz. Bu sebeple *o, u, ö, ü* aynı işaretle, *ı, i* aynı işaretle, *a, e* aynı işaretle gösterilmektedir. Ünlüleri gösteren harflerin aynı zamanda ünsüz olarak da yorumlanması mümkündür. Ünlülerin yanlış yorumlanmasını kendi içinde şöyle gruplandırabiliriz:

1.1. *ı* ve *i* ve *î* ünlüsünün yanlış yorumlanması:

Türkçenin *ı, i* ünlüsü ile alıntı kelimelerdeki *î* Arap harfli Türk yazısında aynı şekilde gösterildiği için yorumlamada bir karışıklık ortaya çıkmaktadır.

cıva < *Far. cîve* حيوه (gümüş renginde bir element)

Kelimenin ilk ünlüsü yazının etkisiyle *ı* olarak yorumlayınca Türkçe kalınlık-incecik uyumu gereği sondaki ünlü de *a* olarak algılanıyor.

yahşi < *yakıştı* يخشى (yakışık alan, iyi, güzel, yaman karşısı)

Yakışıklı kelimesi gibi *yakış-* kökünden gelen bu kelimenin Türkiye Türkçesinde *yahşi* biçiminde olması gerekirdi. Uğurlu, kelimenin sonundaki ünlünün, yazının yanlış yorumuyla nispet *i*'si zannedildiğini ve *ilmî kitap, vahşî hayvan* gibi yapıların etkisiyle *yahşî kitap, yahşî yiğit* gibi bir algılamaya ortaya çıktığını söylemektedir (Uğurlu 2004). Kırıkkale'nin ilçelerinden birinin adının da *Yahşihan* olduğunu burada belirtmek gerekir. Bu yanlış yorumlamada *yahşi*'nin *vahşi* kelimesi ile birlikte kullanılması etkili olmuştur. Osmanlı Türkçesinde *yahşırak, yahşılık* gibi biçimlerin görülmesi kelimenin yakın bir dönemde *yahşi* hâline geldiğini göstermektedir.

dahi < *takı* دخى (bile, da, de)

Nehcü'l-Feradis'te çok sık kullanılan bir bağlama edatı olan *takı*, Oğuz Türkçesinde bazı ses değişiklikleri sonucunda *dahı* biçimine dönüşmüştür. Ancak kelimenin *dahı* değil de *dahi* olarak standartlaşmasında /y/ harfinin *ı* yerine yanlışlıkla *i* şeklinde yorumlanması etkilidir. Türkçe bir kökten gelen kelime

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELER

zamanla yabancı bir kelime gibi algılanmaya başlamıştır. Hatta sondaki /y/ harfi kimi zaman *uzun i* (i) gibi yorumlanmış ve kelime *dahî* şeklinde de telaffuz edilmiştir.

tığ < *Far. tîg* تیغ (*ucu çengelli kısa şiş*)

Kılıç anlamındaki Farsça *tîg* “kılıç” kelimesi, yazının etkisiyle *tığ* “dantel ve yün örmekte kullanılan, ucu çengelli kısa şiş” biçiminde okunup farklı bir kelime gibi algılanıyor ve yeni bir nesnenin de adı oluyor. Böylece yazının yanlış yorumlanmasıyla dile yeni bir kelime daha katılıyor ve dil zenginleşiyor. Aynı kökten iki farklı kelimenin meydana gelmesi “ayrı düşmüş kelime, ikili biçim, fonosemantik başkalaşma (bk. Kara 2004)” gibi terimlerle ifade edilen bir hadisedir. Bu olayın dilimizde birçok örneği mevcuttur.

1.2. /y/ ile gösterilen î ünlüsünün yanlış yorumlanması:

Bilindiği gibi /y/ ile hem ünlü hem de ünsüz sesler gösterilmektedir. Bu durum bazen aşağıdaki gibi yorumlamalara sebep olmaktadır.

beynamaz < *Far. bî-nemâz* بینماز (*namaz kılmayan*)

meyve < *Far. mîve* میوه (*bir besin türü*)

zeyrek < *Far. zîrek* زیرک (*anlayışlı, uyanık*)

zeybek < *zî-beg* زیبک (*eşe = bir beye sahip olan kişi*)

Zeybek kelimesinin kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte

zeybek < *zî-beg* (eşe, beyli, bir beye sahip olan kişi) şeklinde bir açıklama bizce çok mantıklıdır. Çünkü kendisini koruyup gözetken bir beye sahip olan birinin efelenmesi gayet normaldir.

1.3. o, ö, u, ü, û ünlülerinin yanlış yorumlanması:

Türkçe *o, ö, u, ü* ve alıntı kelimelerdeki *û* ünlülerinin aynı biçimde gösterilmesi bu yanlış yorumlamanın temel sebebidir. Bilindiği gibi Arapça ve Farsçada *ö, ü* sesi yoktur. Ancak dili kullanan halk, kullandığı kelimelerin kökenini ve doğru biçimini çok merak etmez. Bu sebeple bu ünlüler birbirine karışmıştır. Bu tür örneklerin sayısı oldukça fazladır. Tespit ettiğimiz örneklerden bazıları aşağıda gösterilmiştir.

afyon < *Ar. âfyûn* افیون (*uyuşturucu bir madde*)

fodul < *Ar. fuzûl* فضول (*üstünlük taslayan, kibirlenen*)

koza < *gûze* غوزه (*ipek böceğinin ördüğü koranak*)

köfte < *Far. kûfte* کوفته (*bir tür yemek*)

kös < *Far. kûs* کوس (*büyük davul*)

<i>köse</i> < <i>Far. kûse</i>	كوسه	(bıyığı, sakalı çıkmayan)
<i>kösele</i> < <i>Far. gûsâle</i>	كوساله	(işlenmiş deri)
<i>kösem</i> < <i>Far. kûsem</i>	كوسم	(sürünün önünde giden koyun)
<i>köşe</i> < <i>Far. gûşe</i>	كوشه	(köşe)
<i>köy</i> < <i>Far. kûy</i>	كوى	(köy)
<i>küstah</i> < <i>Far. gustâh</i>	كستاخ	(kaba, terbiyesiz, saygısız)
<i>lök</i> < <i>Far. lâk</i>	لوك	(erkek boz deve)
<i>lüle</i> < <i>Far. lâle</i>	لوله	(bükülmüş şey; su akan boru)
<i>nokta</i> < <i>Ar. nukta</i>	نقطه	(nokta, işaret, benek)
<i>poşu</i> < <i>Far. pûşî</i>	پوشى	(bir tür baş örtüsü)
<i>pota</i> < <i>pûte</i>	پوته	(maden eritme kabı)
<i>sofi</i> < <i>sûfî</i>	صوفى	(mutasavvıf)
<i>şom</i> < <i>şûm</i>	شوم	(uğursuz)
<i>zor</i> < <i>Far. zûr</i>	زور	(zor, baskı, sıkıntı)

1.4. Kelime sonunda *a/e* ünlüsünü karşılayan /güzel h/nin yanlış yorumlanması:

Bilindiği gibi kelime sonundaki /güzel h/ ile yazılan kelimeler hem ünlü hem de ünsüz olarak yorumlanabilir. Bu tür kelimelerin doğru okunuşu için kelimenin telaffuzunu duymak gereklidir. Aksi hâlde kelimeyi yanlış yorumlamak ihtimali artar. /Güzel h/nin yanlış okunmasıyla ilgili durumlar Ümit Tokatlı tarafından “Türkçenin Yazımında Enteresan Bir Harf: Güzel H” başlıklı bir bildiriye değerlendirilmiştir (Tokatlı 2004). Bu konuyla ilgili olarak tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

sehpa < *Far. se-pâ* سه پا (küçük masa)

“Üç ayaklı” anlamındaki kelimeyi Türk insanı yanlış yorumlamıştır (Tokatlı 2004). Kelimenin hem *se*, hem de *seh* olarak okunabilmesi bu durumda etkili olmuştur. Ayrıca *sepa* telaffuzuna göre *sehpa* telaffuzu daha vurgulu bir söyleyiştir. Anlambilim açısından ise *sepa* kelimesinin, olumsuz bir çağrışımı olan Türkçe *sıpa* kelimesini hatırlatması mümkündür. İşte yazının yanlış yorumlanmasını bu tür durumlar da desteklemektedir.

feriştah < *Far. firişte* فرشته (en iyi, en üstün)

Farsçada “melek” anlamındaki kelimenin yanlış yorumlanmasında da /güzel h/nin ünsüz olarak yorumlanması etkili olmuştur. Bu konuya daha önce dikkat

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELER

çeken Mehmet Kara, “Süleyman Çelebi tarafından yazılan ve Anadolu’da yaygın bir şekilde okunagelen Mevlid metninde bu kelime sık geçmekte ve hep ferîşteh veya ferîştah şeklinde okunmaktadır. Kelimenin ferîştah şeklinde yaygınlık kazanmasında bu hususun da etkili olduğu düşünülebilir (Kara 2004; 131).” demektedir. Burada kelimenin kullanıldığı bağlam üzerinde de durmak gerekir. Türkçede kızgınlık, tehdit anında *ferîştahı gelse* deyiimi kullanılır. Sözün “ferîştehi gelsin” biçimini düşündüğümüzde bu vurgu hafif kalmaktadır. Bilindiği gibi *a* sesi *e* sesinden daha baskındır.

1.5. a/e ünlülerinin yanlış yorumlanması

Arap harfli Türk yazısında *a* ve *e* ünlülerinin /elif/ ile karşılanması yanlış yorumlamaya sebep olmaktadır.

ela < *ala* الا (sarıya çalan kestane rengi göz)
iğri < *egri* اگری (eğri)

2. Ünsüzlerin yanlış yorumlanması yoluyla ortaya çıkan kelimeler

Arap harfli yazıda /vav, ye, güzel he/ gibi harflerin hem ünsüz hem de ünlü sesleri karşılama görevleri vardır. Bu durumda da yazının yanlış yorumlanması gündeme gelmektedir. Önceki bölümde *a,e* sesini karşılayan /güzel h/nin yanlış yorumlanması üzerinde durmuştuk. Konuyla ilgili olarak tespit ettiğimiz örnekler şöyle gösterilebilir:

2.1. Ünsüz bir sesi karşılayan /y/nin bir ünlü olarak yorumlanması:

cep < Ar. *ceyb* جيب (giysinin içine bir şey koymaya yarayan bölümü)

Kelime önce *cip* olarak algılanmış daha sonra da İstanbul Türkçesindeki *cep* biçimi standartlaşmıştır. Gündelik dilde hem *cip*, hem de *cep* biçimine rastlıyoruz.

hırlı < Ar. *hayr* + Tü. *-lı* خيرلو (işinde doğru, uslu, iyi kimse)
hırsız < Ar. *hayr* + Tü. *-sız* خیرسز (başkasının malını çalan kimse)

Bu iki kelimedede de bir ünsüzü karşılayan /y/ bir ünlü gibi yorumlanmıştır. Bu iki kelimenin yazının yanlış yorumlanmasıyla meydana geldiğine ilk olarak İhsan Sabri Çebi işaret etmiştir. Çebi de bu fikre Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehce-i Osmanî* adlı sözlüğünden hareketle vardığını belirtmektedir. Ahmet Vefik Paşa *hırlı*'dan *hayırlı*'ya, *hırsız*'dan *hayırsız*'a göndermede bulunuyor (Çebi 1997; 15-17). Bu konuya değinen bir başka isim Mehmet Kara da “Çebi'nin düşüncesine biz de katılıyor, bu okuyuşun ve dolayısıyla hece düşmesinin halk tabakasına mensup insanlar tarafından gerçekleştirildiği kanaatini taşıyoruz. Zaten *hırlı*, *Türkçe Sözlük*'te *hık*. kısaltmasıyla verilmiştir. Bir kimsenin ahlâkından, kişiliğinden kuşku duyulduğunda kullanılan *hırlı mıdır*, *hırsız mıdır* ifadesi, yukarıdaki kelimeler arasındaki ilişkisi kuvvetlendirecek bir veridir (Kara 2004; 132).” demektedir.

Biz bu kelimenin yanlış okunmasında diğer meslektaşlarımızın üzerinde durmadığı başka bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz.

O da Arap harfli yazıda aynı şekilde yazılan ve Türkçe *hır* kelimesinin etkisidir. Raif Necdet Kestelli'nin *Resimli Türkçe Kamus* adlı eserinden bu kelimeyle ilgili bölümleri göstermek istiyorum:

hır خیر T. e. “Göğüsten çıkan kısık ve boğuk sesi taklit ve tasvir ederek ekseriya mükerrer kullanılır: *Nezleden göğsü hır hır ediyor. hır çıkarmak* kavga çıkarmak.

hırlamak خیرلمق T. f. “hır etmek, göğüsten nefes almak, uykuda horuldamak. Sebepsiz yere kavga etmek.

hırlaşmak خیرلشمق T. f. “ birbirine hır eden köpekler gibi kavga etmek, çekememezlikten birbiriyle uğraşmak (Toparlı vd. 2004; 181).”

hırçın خیرچین sf. Bed-huy, haşin, ters, hırçın (Toparlı 2000; 179).” kelimesini buraya dahil etmek gerekir.

Bütün bu örnekler, *hırsız* kelimesinin oluşmasında ses taklidi bir kelime olan *hır*'ın da etkili olduğunu göstermektedir.

İnegöl < *Aynagöl* اینه كول (*İnegöl*)

Bu yerleşim yerinin Bizans dönemindeki adı Angelacoma şeklindedir. Bu biçimin *İnegöl*'e dönüşmesi zor bir durumdur. Bu yerleşim yerinin adının Türkçe olabileceğini düşünüyoruz. Bizi bu düşünceye götüren husus, Ahmed Ateş'in “Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Osman” münasebetiyle yazdığı şu ifadelerdir: “53. beyitteki *İnegöl* kelimesi en eski nüshalarda *Aynegöl*, *Eynegöl* veya *Aynaköl* okunacak biçimde harekelenmiştir. Bu eski şeklini muhafaza etmek lâzımdır.” (Ateş 1940-1942). Kelimenin bu şekilde standartlaşmasında Bizans dönemindeki adı da *İonapolis* (ion şehir) şeklinde olan *İnebolu* isminin etkisi olduğu düşünülebilir.

nalın < *na'leyn* نعلین (*takunya*)

Bu kelimde de /y/ harfiyle gösterilen sesin bir ünlü olarak algılandığını görüyoruz. Bu algılamada Türklerin çokluk anlayışının etkili olduğu açıktır. Türkler teklik için *ağaç*, çokluk biçiminde ise *ağaçlar* demektedir. Araplar ise iki türlü çokluk biçimini kullanıyorlar. Ayakkabı tek ise *na'l*, çift ise *na'leyn*, ikiden daha fazla ise *ni'âl* üç farklı kelime kullanılıyor. Türk insanı Arapça çokluk ifade eden *na'leyn* kelimesini kendi algısına göre teklik olarak yorumlayıp *nalın* biçiminde standartlaştırıyor.

Arap harfli yazı kelimenin hem doğru yazımını korumaya devam ediyor, hem de iki türlü okuyuşa da izin veriyor. Yukarıdaki bölümlerde yazının dili korumasının “mumya türünde” bir saklama olduğu; dilde içten içe değişimin devam ettiğini, dilin

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELER

kendisi tamamlanmış bir ürün (ergon) değil, devam eden bir etkinlik (energia) olduğunu belirtmiştik.

2.2. Ünsüz bir sesi karşılayan /vav/ harfinin ünlü olarak yorumlanması:

/Vav/ harfinin ünsüz yerine ünlü olarak yorumlanmasıyla ilgili olarak şu örnekleri gösterebiliriz:

çöğen < Far. çevgân	چوكان	(cirit oynanan değnek)
nöbet < Ar. nevbet	نوبت	(sıra; sırayla yapılan görev; hastalık ateşi)
Musul < Ar. mevsl	موصل	(Musul şehri)
rugan < Far. revgân	روغان	(parlak deri)
tosun < Far. tevsen	توسن	(huysuz, yaramaz at)

Türkçe *tosun* kelimesi ile Farsça *tevsen* arasında bir ilişki olduğunu düşünüyoruz. At için kullanılan kelime Türkler arasında huysuz, yaramaz boğa için de kullanılır olmuştur. Kelimenin *tosun* biçiminde yorumlanmasında taklidî bir kelime olan *tos* etkili olmuştur. *Lehçe-i Osmanî*'de *tevsen* kelimesinin “Kırılmamış at, serkeş, yaramaz. Türkîde tosun, yaramaz boğa” (Toparlı 2000;861) biçiminde açıklanması bize yol göstericidir.

2.3. Ünsüz bir sesi karşılayan /güzel h/nin bir ünlü olarak yorumlanması:

<i>peyke</i> < Far. pây-gâh / <i>pey-geh</i>	بيكه	(tahta sedir, sedir)
--	------	----------------------

Bu kelimenin *pike* şeklinde de okunması mümkündür. Ancak *pike* “Fr. *pique* kabartmalı pamuklu kumaş; bu kumaştan yapılan yatak örtüsü; bu kumaştan yapılan” (Türkçe Sözlük 2005; 1606) kelimesinin Türkçeye Fransızcadan geçtiği görülmektedir.

2.4. Arapçada şeddeli ünsüzlerin tek bir ses olarak yanlış yorumlanması:

<i>Eyüp</i> < Ar. Eyyûb	ايوب	(özel isim)
<i>kaval</i> < <i>kavvâl</i>	قوال	(kaval)
<i>kule</i> < Ar. kulle	قله	(kule)
<i>mahya</i> < Far. mâhiyye	ماهييه	(iki minare arasına ışıkla yazılan yazı veya yapılan resim)
<i>maval</i> < Ar. mevvâl	موال	(yalan, uydurma söz)
<i>niyet</i> < Ar. niyyet	نيت	(düşünme, maksat)
<i>samur</i> < Ar. semmûr	سمور	(bir av hayvanı)

2.5. c ve ç seslerinin yazımından kaynaklanan yanlış yorumlama:

Arap harfli yazıda bugün ç'li telaffuz ettiğimiz kelimelerin /cim/ ile yazılması bu tür kelimelerin yanlış yorumlanmasına yol açmaktadır.

üçra < uçra اوچرا (uçta, kenarda bulunan)

2.6. k ve g seslerinin yazımından kaynaklanan yanlış yorumlama:

Arap harfli yazıda k ve g seslerinin aynı işaretle yazılması bu tür kelimelerin yanlış yorumlanmasına yol açmaktadır.

koza < Far. gûze غوزه (ipek böceğinin ördüğü korunak)

kösele < Far. gûsâle كوساله (işlenmiş deri)

köşe < Far. gûşe كوشه (köşe)

küstah < Far. gustâh كستاخ (kaba, terbiyesiz, saygısız)

2.7. b ve p seslerinin yazımından kaynaklanan yanlış yorumlama:

Arap harfli yazıda b ve p sesleri aynı harfle (/b/) yazılabilmektedir. Bu sebeple b'li be p'li, kelimelerin yorumunda karışıklar çıkabilmektedir.

paha < Far. bahâ بها (değer, fiyat)

put < Far. but بت (put, sanem)

pota < Far. bûte بوتته (maden eritilen kap)

3. Türklerin kullandığı farklı lehçe ve imlâ gelenekleri sebebiyle oluşan yanlış yorumlama:

11. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan Arap harfli Türk yazısında iki türlü imlâ etkisi vardır: Uygur imlâsı, Arap imlâsı. Arapça ve Farsça kelimeler asıllarına uygun yazılırken Türkçe kelimelerin yazımında bu iki imlâdan biri kullanılmıştır. Uygur imlâsında kelime kök ve eklerindeki bütün ünlüler gösterilirken, Arap imlâ geleneğinde ünlüler gösterilmez sadece uzun ünlüler yazılırdı. 15. yüzyıla kadar Türkçe kelimelerin imlâsında bir birlik görülmez. 15. yüzyıldan sonra imlâ standartlaşmaya başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesi adı verilen 13-15. yüzyıl metinlerindeki imlâ üzerinde üç ayrı makale yazan Zeynep Korkmaz, bu dönemde hem Uygur, hem de Arap imlâ geleneğinin birlikte kullanıldığını belirtmektedir (Korkmaz 1995).

19. yüzyıla kadar Türkler, doğuda Uygur imlâ geleneğini devam ettiren Doğu Türkçesini, batıda ise Arap imlâ geleneğine dayanan Osmanlı Türkçesini kullanmıştır. Bu iki Türkçeyi kullanan şair ve yazarların birbirlerinden etkilendiğini, birbirlerine nazireler yazdığını biliyoruz. Anadolu ile Orta Asya ilişkileri özellikle Ahmed Yesevi ve tasavvuf felsefesi dolayısıyla devam etmiştir. Bu iki farklı imlâ

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELER

geleneği, bazı kelimelerin yanlış yorumlanmasına sebep olmaktadır. Konuyla ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz:

Ahi Evran < *Ahi Evren* اخی اوران (*Ahi Evran*)

Ahi Evran isminin meydana gelmesinde de bir yanlış yorumlama olduğu anlaşılıyor. Ahi Evran ismi, Türkçe *akı* > *ahı* (ağabey) ve *evren* (evren; yılan) kelimelerinden oluşmaktadır. Çağatay imlâsı ve Arapça kelimelerin etkisi sebebiyle Türkçe olan bu isim Arapça gibi algılanmış, öyle yorumlanmış olmalıdır. Evren kelimesinin halk ağzında yörelere göre *Evran* yanında *Oran*, *Uran* biçimlerine de rastlamak mümkündür. Kelimeyi Fuat Köprülü *Ören* biçiminde okumayı tercih etmiştir. Ahi Evren hakkında bir eser hazırlayan Mikail Bayram ise bütün menakıb-nâmelerde kelimenin “yılan, ejder” anlamında kullanıldığını ve kelimenin doğru biçiminin Evren olması gerektiğini söylemektedir (Bayram 1995;15).

denk < *ten* تنك (*hayvan yükünün bir tarafı ve eşit*)

Uygur yazısında ve Uygur imlâ geleneğini devam ettiren Arap harfli yazıda *nazal n* için *nun* ve *kef*ten oluşan iki işaret kullanılmıştır. Bu imlâyı bilmeyen Anadolu insanı bu tür kelimeleri yanlış yorumlamaktadır. *Denk* kelimesi böyle bir yanlış yorum sonucunda ortaya çıkmaktadır (Uğurlu 2004).

Dulkadir < *Ar. zü'l-kair* ذولقدر (*kudretli, kadirli*)

Bu beyliğin adını Farslar *Zülkadir*, Osmanlı kaynakları ise bazen *Dulkadir*, bazen *Zülkadir* biçiminde kaydetmişlerdir. Günümüzde beyliğin adı *Dulkadir Beyliği* veya *Dulkadiroğulları* olarak standartlaşmıştır (Yinanç 1989; 7). Arapça *zü* ile *kadr* kelimelerinden oluştuğu anlaşılan, “güçlü, kudretli, iktidar sahibi” anlamındaki kelime *Zülkadir* yerine *Dulkadir* olarak yanlış yorumlanmış bu şekilde standartlaşmıştır.

Gültekin < *Költigin* تكين كل (*Költigin*)

Eski Türkçe *Költigin* “göl prensi” adı günümüzde *Gültekin* olarak standartlaşmıştır. *Köl* ve *gül*; *tegin* ve *tekin* kelimesi ile karıştırılmıştır. Bu yanlış yorumlamanın altında kelimenin Arap harfli yazıdaki biçimi yatmaktadır. Türkçede *gül* ile başlayan isimler sebebiyle bu şekle dönüşmüştür. Bir erkeğe *gül* ile başlayan bir isim yerine tabiattaki güçlü bir varlığın (göl, deniz, arslan vb.) adının verilmesi daha uygundur.

Sencer < *Sançar* سنجر (*saplayan, batıran*)

Uygur imlâ geleneğinde kalın ve ince s’ler /sin/ harfi ile gösterilmiştir. Kalın s’nin /sin/ ile yazılması sebebiyle bu tür kelimeler yanlış yorumlanmaktadır. İşte *Sultanı Sencer* ismi imlânın yanlış yorumu sebebiyle ortaya çıkmıştır. Halbuki Türk insanı için kutsal değerlerden biri olan *sancak* / *bayrak sevgisi*’dir. *Sancak* ve *Sançar* kelimeleri Türkçe *sanç*-‘batırmak, saplamak’ kökünden yapılmıştır.

Seyfullah TÜRKMEN

Timur < Temür تیمور (Demir)

Çağatay Türkçesinde kapalı e’li kelimelerin /y/ ile yazıldığını görüyoruz. Ayrıca Osmanlı Türkçesinde *d* ile başlayan kelimeler Çağataycada *t* ile karşımıza çıkmaktadır. Anadolu insanı Doğu Türkçesinin özelliklerini ve imlâ sistemini iyi bilmediği için çok iyi bildikleri *demir* kelimesini farklı bir şekilde görünce tanıyamıyor. Böylece ismi *Demir* olması gereken ünlü şahsın ismi *Timur* olarak standartlaşıyor (Uğurlu 2004).

Türkân < Terken ترکان (Eski Türklerde bir unvan)

Eski Türkler soylu erkekler için *Tarkan*, kadınlar için *Terken* unvanını kullanmaktadır. Selçuklular devrinde *Terken Hatun* ismini görürüz. Farsçada *Türkân* kelimesi Türkler demektir. Çağatay imlâsında Türkçe *Terken* ile Farsça *Türkân* aynı biçimde yazılmaktadır. Bu yazım dolayısıyla iki kelime aynı biçimde yorumlanmıştır (Uğurlu 2004).

4. Kullanımdan düşmüş eski kelimelerin yanlış yorumlanması:

Canlı bir varlık olan dilde bazı yeni kelimeler doğar, bazıları yaşamaya devam ederken bazı kelimeler de çeşitli sebeplerle kullanımdan düşmektedir. Üzerinde birçok araştırma yapılan bu duruma dil biliminde “kelimelerin ölümü olayı” adı verilmektedir. Eski metinlerde karşımıza çıkan bu tür kelimeler yanlış yorumlanabilmekte ve ortaya hayalet kelimeler çıkmaktadır.

Eretna < Er Tana ارطنه (Erkek Dana)

Eretna, Erzincan civarında hüküm süren bir beylik adıdır. Bu beyliğin adı yanlış okunmuş biçimiyle standartlaşmıştır. Türklerde hayvan isimlerinin insan ismi olarak kullanılması çok yaygındır. Memlûk hükümdarlarından birinin adı Altun Buka (Altın Boğa)’dır. Ayrıca bugün de kullanılmakta olan Erdoğan (erkek doğan kuşu), Erarslan (erkek aslan), Alparslan (yiğit aslan) isimleri buna örnektir. Bu örneklere bakınca Ertana (erkek dana) şeklinde bir ismin olmasına şaşırılmamalıdır (Uğurlu 2004). Artık kimse çocuğuna “Dana” ismi vermediği için tarihî metinlerde kullanılan bu kelimeyi, tarihçilerin yanlış yorumladığı ve böylece kelimenin Eretna biçiminde yaygınlaştığı anlaşılıyor.

subaşı < sü başı سوباشی (komutan, askerinin, ordunun başkanı)

Eski Türkçede “asker; ordu” anlamlarına gelen *sü* kelimesi Anadolu insanı tarafından bilinmediği için yanlış yorumlanmıştır. Kelimenin “soy başı (kavim ve kabile başı)”, *sü* başı (fenaların başı)” ve “su başı (suyun başı)” gibi farklı biçimlerde yorumlanmasıyla ilgili olarak İsmet Zeki Pakalın’ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* adlı eserine bakılabilir (Pakalın 1983; 259). *Lehce-i Osmânî*’deki “sû’ (سوء) sf. Kötü, kötülük. **subaşı** sabıkta zabıta memuru, cinayet müfettişi, ser-çeşme. (Toparlı 2000; 816)” maddesi de bu söylenenleri desteklemektedir.

ARAP HARFLİ YAZININ YANLIŞ YORUMLANMASIYLA STANDARTLAŞMIŞ KELİMELELER

5. Sonuç

Görüldüğü gibi yazının bir anlam ifade etmesi yorumlama ile mümkün olmaktadır. Bu yorum çeşitli sebepler yüzünden her zaman doğru biçimde yapılamamaktadır. Böylece yazı, dili gizleyen, dilin üzerini örten bir varlık hâline gelebilmektedir. Yazının yanlış yorumlanmasıyla ilgili bütün örneklerin bunlardan ibaret olduğunu söyleyemeyiz. Konuyla ilgili daha birçok örnek bulunabilir, burada gösterilen bazı örneklerle itiraz da edilebilir. Ancak Arap harfli yazının yanlış yorumlanmasıyla oluşan kelimeler ve bunun sebepleri oldukça çok örnekle izah edilmeye çalışılmıştır. Birçok kelimenin nasıl oluştuğu ve kökeni konusunda bu bakış açısının bize çok faydalı olacağını düşünmekteyiz. Özellikle Arap harfli yazı ile uğraşanların bu durumu gözden uzak tutmamaları gereklidir. Ayrıca bu yazıda kelimelerin oluşum yollarından birinin yazının yanlış yorumlanması olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Kaynaklar

- AKARSU, Bedia (1998), *Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- ATEŞ, Ahmed (1940-1942), “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitan-ı Tevarih-i Âl-i Osman Münasebeti ile)”, *Türkiyat Mecmuası*, c.VII-VIII: 253-267.
- BAYRAM, Mikail (1995), *Ahi Evren (Tasavvufî Düşüncenin Esasları)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÇEBİ, İhsan Sabri (1997), “Yabancı Kökenli bazı kelimelerdeki Ses Değişmeleri Üzerine”, *Türk Dili*, 547 (Temmuz): 15-17.
- KARA, Mehmet (2004), *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Ankara: Çağlar Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2002), *Dil, Tarih ve İnsan*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PAKALIN, İsmet Zeki (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- SAUSSURE, Ferdinand de (1985), *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev.: Berke Vardar), Ankara: Birey-Toplum Yayınları.
- TOKATLI, Ümit (2004), “Türkçenin Yazımında Enteresan Bir Harf: Güzel H”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: 2877-2880.
- TOPARLI, Recep (1996), “Türkçemizdeki Galat Sözcükler”, *Türk Dili*, 540 (Terim Özel Sayısı): 607-618.
- , (2000), *Lehce-i Osmânî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOPARLI, Recep-Belgin TEZCAN AKSU-Canan Selvi KANOĞLU-Seyfullah TÜRKMEN (2004), *Resimli Türkçe Kamus*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005), (10. baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UĞURLU, Mustafa (2004), “Zur Rolle der Schrift bei der Standardisierung in der Sprache”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YİNANÇ, Refet (1989), *Dulkadir Beyliği*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.